

ano hoki taua tekiona 17, ko te whenua o roto o te tiwhikete pera me kua e taea te hoko te mokete ranei kia oti ra ano te wawahi nga paanga whaitaketanga; engari me taea ano te rihi e te hunga kotahi tekau ra mo nga tau e rua tekau ma tahi engari kua e roa atu.

He nui nga whenua i mahia i raro i nga tikanga o te Ture o te tau 1867, i riihitia e te hunga kotahi tekau; engari hoki ko nga moni o te nuinga o aua tu reti i kainga ano e taua hunga kotahi tekau, pera ano me te kainga o nga moni hoko e te kotahi tekau i raro i nga tikanga o te Ture o te tau 1865. Otira ko te pai o tenei Ture ko te arainga i te tino hokonga o nga whenua a te hunga i whaitake ra ano ki aua whenua.

TURE O TE TAU 1873.

I te tau 1873 i tahuri ano te Paremete ki te mahi tikanga. Kua kitea hoki ko te haere tonu te mahi muru me te tahae i nga moni o te iwi me ka waiho tonu ma nga rangatira e whakahaere nga hoko o nga whenua o te iwi me te kore mohio atu o te iwi no ratou ra te whenua kei te hokona kei te ahatia ranei. No te Ture Whenua Maori o te tau 1873 katahi ka tino tuturu nga take paanga o ia tangata o ia tangata. I te Ture o te tau 1865 i whakahuatia ko te ingoa nui o te iwi, no tenei katahi ka whakaingotia rawatia nga tangata katoa e whaipaanga ana. Ko ia tangata wahine tamaiti ranei i whakahuatia tona whaitaketanga ki te whenua. Ki ta te Pakeha tikanga ko te matua ko to mua ranei o te whanau kotahi ko ia te tangata tika ki te whenua. Ko tenei tu tikanga i toia rawatia a tae rawa atu ki nga tamariki kaore ano ra kia whanau noa whakaurua ana ratou ki te whenua. Ko nga ingoa mo aua tamariki kaore ano ra kia whanau noa i tapaa ki te ingoa taane wahine hoki. I runga i nga korero a nga Pakeha me nga Maori ano hoki, kaore tenei tu tikanga i nga iwi Maori, ara te whaitaketanga motuhake o te tangata kotahi ki te whenua.

Takitahi nei nga whaipaanga pera i taea te whakahua mai. Na ko era he mea hoatu ma tetahi rangatira mo tetahi mahi nui i mahia e ia ake, hei utu ranei mo tetahi mahi kino i pa ki a ia ake. Na ko aua tu whaitaketanga pera kihai i roa kua riro ma tana whanau ma ona uri ranei a tau iho ki tona hapu i muri i a ia. Na te Ture o te tau 1873 i whakarereke nga tiwhikete i whakaputaina i raro i nga ture o mua atu a tapaina ketia ana he whakamaharatanga take. Na i roto i aua whakamaharatanga take i whakahuatia katoatia nga ingoa o nga tangata me nga wahine me nga tamariki o te iwi katoa o te hapu ranei i whaitake ki taua whenua. Na i runga i taua huarahi kihai i mohiotia te paanga o ia tangata wahine tamaiti ranei, no reira ka meingatia kia kua e mana te kirimene, rihi, hoko, mokete ranei mehemea kaore i hainatia e nga tangata katoa i whakahuatia ra o ratou ingoa i roto i te whakamaharatanga take, me nga tikanga ano o te ture whakarite i ona huarahi hei mahinga me ona kaititiro me ona ritenga katoa. Na taua ture i timata taua tikanga hou ara te whaitaketanga motuhake o ia tangata ake, kaore nei i pera i mua atu, a na taua tikanga i puta ake ai nga raruraru i runga i nga hoko ki nga Pakeha, na tera ano hoki i taimaha ai nga mahi whakanohonoho i Aotearoa.

I runga i nga whaikorero a te hunga i kite haere i nga mahinga o nga Ture whenua Maori o te timatanga mai koia tonu ko taua tikanga ra te take i puta mai ai nga raruraru katoa.

Na te tohe tonu ki te whakatahi motuhake i nga whaitaketanga whenua i raruraru ai, ko tona tikanga ke hoki he whaitaketanga no te iwi.

TE TURE O TE TAU 1873: ONA TIKANGA.

I te wa e mahia ana e te Paremete "Te Ture Whenua Maori, 1873," i watea noatu ratou ki te ata tiroiro i nga ture i whaimana mai o mua. Kua tae atu hoki ki a ratou nga kupu whakaatu atu a nga tangata whaimatauranga mo runga mo aua tikanga. I te tuunga tuaruatanga o te Kawanatanga o ta Hori Kerei i whakaritea e ia te tikanga runanga, na i runga i taua tu huarahi i retia nga whenua e nga Komiti i te mea kua matua whakaaetia e te iwi i roto i to ratou runanga nui. No te tau 1868 ka puta te whakatahi a Te Penetana Tumuaki na taua whakataunga i tino whakamarama te kore tikanga o te take whaipaanga motuhake o ia tangata ake ki nga whenua Maori. I runga i te whakataunga o te whakawa mo Kaitorete i penei tana whakapuaki i aua tikanga: "E kore te Kooti e ahei ki te whakaponu atu ki te tika o te take motuhaki o ia tangata ki te whenua Maori. I mua atu o te taenga mai o te Kawanatanga o Ingarani ki konei, na te kaha ano o te iwi nui i mau ai te mana o te iwi ki te whenua, a na te iwi tonu ano te whenua. I mea ano te Kawanatanga o mua e hara ia tera i te tikanga, i te wa ano ra o te tautohetohe mo Waitara, whakahe katoa nga Maori ki taua tikanga a te Kawanatanga, a timata atu ko te whawhai roa i pau nui ai nga moni o te koroni. E kore e taea te whakaae atu inaianei kia whakara e Heremaia taua tikanga hei painga mona ake i te mea kua tino whakahengia nei e nga iwi Maori. Ko te tangata e tau ana ki a ia te painga, me tau ano hoki ki a ia nga taimahatanga, a penei ano hoki nga tikanga Maori, ko te tangata Maori me haere ano i nga tikanga e pa ana ki tona iwi." Koia ra te whakataunga a kaore ano kia taea te whakahe.

I te tau 1872 i whakamana "Te Ture Komihana Whiriwhiri i nga Hoko Maori o Haki Pei (Nepia)," tu ana ko Tiata Retimana ko te Maningi me Wi Hikairo raua ko Meiha Te Wheoro hei Komihana. I timata te mahi a taua Komihana i te 3 o nga ra o Pepuere, 1873. Ko ta ratou ripoata no te 31 o Hurae, 1873. Kaore i rite katoa o ratou whakaaro mo runga mo taua whakataunga. Kaore a Tiata Retimana raua ko Te Maningi i whakaae ki ta nga mema Maori whakaaro mo runga mo nga tahae i kiia ra he tahae, engari i whaikupu ia mo runga mo aua tu hoko a nga tangata motuhake i nga whenua. I ki ia kaore rawa i te tika aua tu hoko a te Pakeha me ia Maori motuhake. I mea ia ko nga whenua e tukuna ana ki nga Pakeha me waiho ma te Karauna e tuku i runga i te mana o te karaati. I mea ia, "He mea pai ma nga rangatira Maori: (1.) E haina te pukapuka tuku whenua a te iwi ki te Karauna a ma te Karauna e karaati atu te whenua. Me haere ia i runga i te tiwhikete i whakaputaina e te Kooti. (2.) Ma tera e whaimana ai te tuku a nga rangatira i nga whenua o te iwi, pera ano me a ratou tukunga o mua atu. (3.) I tino whakahe taua Tiata i nga ture e whaimana ana i taua wa mo runga mo nga hoko a ia tangata ake i nga whenua a te iwi nui. (4.) I mea ia me tu he kaitiaki mo ia poraka mo ia poraka. (5.) I mea hoki ia ko te mea tika me matua whakarite nga rohe o nga whenua o te iwi nui o ia hapu ranei e nga Maori ano me tetahi apiha o